

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בסעודה שלישית פרשת יתרו תשפ"ד לפ"ק

שבת שבע ברכות של נכדו החתן הרב אליעזר געלדצעהלער שליט"א

בעיר מאנסי יצ"ו

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון אלף תי"ז

ונראה דהנה במכילתא בפרשתנו (מסכת דעמלק א) אמרו, אחר שלוחיה, רבי יהושע אומר אחר שנפטרה ממנו בגט וכו', רבי אלעזר המודעי אומר מאחר שנפטרה ממנו במאמר וכו' ע"ש. וכן פירש בתרגום אונקלוס, אחר שלוחיה, בטר דפטרה. ובתורת משה (בפרשתנו פז). הקשה, מה טעם שלחה מעיקרא, ומה טעם חזר ונשאה אחר זה שנית. ועוד הלא משה רבינו כהן היה כל ימיו גם אחר ימי המלואים, כדאיתא בגמרא (זבחים קב). דלא פסקה כהונה אלא מזרעו של משה שנאמר (דברי הימים א כג-יד) ומשה איש האלקים בניו יקראו על שבט הלוי ע"כ. והרי כהן אסור בגרושה ע"ש.

ולפי זה יש לומר, אשר על דבר זה דיברו ביניהם מרים עם אהרן, שמעיקרא מה קסבר משה, ולמה שינה דעתו לחזור וללקחה, הלא גם מעיקרא לא היה בה שום פגם, כי אשה כושית לקח, נאה במעשיה היתה. ולא עוד, אלא אם פטרה תחלה, הרי משה כהן ואיך מחזיר גרושתו. וביותר תקשה שאחר שהחזירה שוב פירש ממנה. ומה גם אי נימא דיתרו אחר מתן תורה בא, אם כן בעת שחזר ולקחה, פירש ממנה תיכף, והיתה אצלם פליאה כל הנהגתו.

וזהו ותדבר מרים ואהרן במשה על אודות האשה הכושית אשר לקח, שהרי אשה צדיקת היא האשה שלקח מתחלה, ודיברו על אודות גירושיה, למה גירשה משה. ושוב כי אשה כושית לקח שנית, שחזר ולקחה עוד הפעם אחר גירושיה. וכל זה היה קשה על משה גם אם לא היה כהן, ומכל שכן שמשוה כהן הוא ואסור בגרושה. ועוד

ויקח יתרו חותן משה את צפורה אשת משה אחר שלוחיה (יה-ב). ויש להבין טעם שהוצרך לומר 'אחר שלוחיה'. ושוב אמר הכתוב, ויאמר אל משה אני חותנך יתרו בא אליך ואשתך ושני בניה עמה (יה-ג). וברש"י ויאמר אל משה, על ידי שליח ע"כ. דהרי רק אחר זה כתיב ויצא משה לקראת חותנו. וברמב"ן כתב דלא יתכן שיאמר לו ככה פה אל פה, כי יאמר הנה באתי אליך, ואין דרך להזכיר שמו אני פלוני, כי בראותו אותו יכירנו. ולא ניחא ליה לפרש שאמר על ידי שליח, כי השליח לא יאמר אני חותנך, רק יאמר הנה חותנך יתרו בא אליך, אלא שלח לו הדבר באגרת כתוב בה כן ע"כ.

ויש לומר בזה עוד, בהקדם מה שמצינו להלן בפרשת בהעלותך (יב-א) ותדבר מרים ואהרן במשה על אודות אשה הכושית אשר לקח, כי אשה כושית לקח, ויאמרו הרק אך במשה דבר ה', הלא גם בנו דבר, וישמע ה' ע"כ. והנה בכתוב לא מבואר להדיא מה דיברו עליו, אלא על אודות האשה הכושית אשר לקח, כי אשה כושית לקח. וגם בזה יש כפל לשון זה אחר זה, לכפול אשר אשה כושית לקח. וברש"י שדיברו על מה שמשוה פירש ממנה וכו', כי יש לך אשה נאה ביופיה ואינה נאה במעשיה, במעשיה ולא ביפיה, אבל זאת נאה בכל ע"כ. ושוב כתב רש"י, על אודות האשה, על אודות גירושיה ע"כ. ויש להבין הלא פרישות אינה גירושין, ולמה דיברו על אודות גירושיה. ועוד שהכתוב אומר שדיברו על אודות האשה הכושית אשר לקח, והוי ליה למימר על אודות האשה אשר שלחה.

יותר יפלא עליו, אשר אחר זה פירש משה ממנה, ואם כן למה לקח אותה שנית אחר שלוחיה.

*

ובחתי סופר כתב לבאר, דעל כן נראה כי לא גרשה אלא שלחה וחזרה לבית אביה. והוא כי יתרו התנה בקידושיה על מנת שיהיה בנו הראשון משמש לעבודה זרה שלו (מכילתא שם). ואם לאו קידושיה בטלים למפרע. והנה משה רבינו ע"ה אנוס היה בדבר, כי היה ירא שיתרו ימסרנו ביד פרעה המבקש נפשו, כמו שאיתא במדרש וכו', ומשום כן על כרחו קיים משה תנאו. אמנם אחר ששלחו הקב"ה בשליחותו למצרים ולא ירא עוד מפרעה ומצרים, ממילא הפריש משה בנו מהשמש עוד לעבודה זרה, וממילא נעקרו הקידושין והיינו שלוחיה של צפורה ע"כ.

ואכתי צריך ביאור, הלא קיימא לן (גיטין פא:): דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, ואם נתבטלו הקידושין הרי היא פניה למפרע, ואיך נאמר על משה איש האלקים שיעשה כן, ושני בניו פגומים מבעילת איסור בלי קידושין.

ונראה להוסיף נופך על דברי קדשו, דאיתא במשנה (קידושין סא): רבי מאיר אומר כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי, שנאמר (במדבר לב-כט) ויאמר אליהם אם יעברו בני גד ובני ראובן, וכתוב ואם לא יעברו חלוצים ע"כ. וברש"י כל תנאי שאינו כפול כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי, ואף על פי שלא נתקיים התנאי נתקיימו הדברים, כגון הרי זה גיטך על מנת שתתני לי מאתים זוז, ולא פירש לכפול, ואם לא תתני לי לא יהא גט, אין כאן תנאי של מאתים זוז כלל, ואפילו לא נתנה הוי גט. כמו שמצינו שהוצרך משה רבינו ע"ה לכפול, ואם לא יעברו חלוצים אתכם ונאחזו בתוככם, שמע מינה דאי לא כפל היתה מתנתו קיימת ונוחלין ארץ גלעד אפילו לא יעברו את הירדן, אף על פי שאמר אם יעברו ונתתם, לית לן מכלל הן אתה שומע לאו. והוא הדין נמי דבעינן תנאי קודם למעשה, מדלא אמר תנו להם אם יעברו, משמע דאם אמר הכי לא אתי תנאה ומבטל מעשה דמתנה דקדמיה. ושמעינן נמי דבעינן הן קודם ללאו, דלא אמר תחלה אם לא יעברו אל תתנו ואם יעברו ונתתם ע"כ.

והנה יתרו מסר בתו לקידושין בתנאי שבן הראשון יהא לעבודה זרה, אבל לא היה בזה דיני תנאים של ישראל, תנאי כפול וכו', ובדיני ישראל התנאי בטל

והמעשה קיים, וקידושי משה קידושין גמורים גם אם לא יקיים משה התנאי למסור בנו לעבודה זרה. ולכן כאשר היה יכול משה לחזור למצרים, ולא היה לו אונס של פיקוח נפש, ביטל התנאי, ומעשה הקידושין נשארו על מקומם. אך לדעת יתרו שחשב שהתנאי במילואו, על כן כאשר ביטל משה התנאי, ביקש יתרו חזרה את בתו, כי לדעתו נתבטלה הקידושין. אמנם כעת כאשר בא יתרו להתגייר, ונתוודע לו דיני ישראל, כי לא היה חלות להתנאי שהתנה, שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן, ואין חיוב למשה לשמור את התנאי, אם כן הקידושין לא נתבטלו, ולכן הביא חזרה את בתו למשה בעלה, כי כעת התברר לו שקידושי משה עומדת עדיין, וצפורה היא אשת משה.

ובזה יובן מה שאמר, ויקח יתרו 'חותן משה' את צפורה 'אשת משה' אחר שלוחיה, דלכאורה כיון שפטרה כפשוטו, או שנתבטלה קידושיה, אם כן יתרו אינו כעת חותן משה, וצפורה אינה אשת משה [עיין חתם סופר שם פט.]. אך אחר שבא יתרו להתגייר, התוודע לו דבדיני ישראל לא חלה התנאי, והמעשה קיים, ושפיר הוי יתרו חותן משה, וצפורה אשת משה. והוה שממשיך הכתוב, ויאמר אל משה, ומה היה אמירתו למשה, 'אני חותנך יתרו', עד עכשיו חשבתי שאין אני עוד חותנך, אבל כעת באתי להזכרה שאני חותנך יתרו בא אליך, וגם 'ואשתך ושני בניה עמך', שצפורה היא עדיין אשתך, והכל נשאר כימי קדם, כי התנאי שהותנה בתחלה לא חלה כלל, והתנאי בטל והמעשה קיים.

*

ואמר הכתוב שוב, ואת שני בניה אשר שם האחד גרשם, כי אמר גר הייתי בארץ נכריה, ושם האחד אליעזר, כי אלקי אבי בעזרי ויצילני מחרב פרעה (יה-ג). ורבו הדקדוקים בזה. חדא, דהוי ליה להקדים שם אליעזר תחלה, שהרי מתחלה ניצול מחרב פרעה, ואחר כך בא למדין להיות גר בארץ נכריה. שנית, בשלמא ההודאה על הצלתו מחרב פרעה, שפיר מובן לקרוא שם על זכרון ההודאה, אבל מהו התוכן של גר הייתי בארץ נכריה, לקרות על זה שם לזכרון. שלישית, דבגרשום כתיב 'כי אמר', ובאליעזר לא כתיב 'כי אמר'. רביעית, כי אמר, למי היה צריך לתרץ ולומר ולהודיע על איזה סיבה הוא נתן שם זה. חמישית, למה קראו בשם 'גר-שם', ולא גר סתם, או גר פה. ששית, שאמר ושם 'האחד' אליעזר, והוי ליה למימר ושם 'השני' אליעזר, כי גרשום היה בנו הראשון.

ומתחלה נקדים בביאור ההודאה על גר הייתי בארץ נכריה, דהנה הכתוב אומר (דברים כו-ה) ארמי אובד אבי וירד מצרימה, ויגר שם במתי מעט. ובהגדה של פסח דרשו, ויגר שם, מלמד שלא ירד יעקב אבינו להשתקע במצרים אלא לגור שם, שנאמר (בראשית מז-ד) ויאמרו אל פרעה לגור בארץ באנו וגו' ע"כ. ויש להבין דאם לא ירד יעקב אלא לגור שם על שנות הרעב ושוב לחזור לארץ כנען, מי מנע זאת מידו מלחזור, הלא זמן קצר אחר שבא יעקב למצרים, באה ברכה לרגליו והתחילו לזרוע וכלה הרעב (רש"י מז-ט), ולמה לא חזר תיכף לביתו. ועוד הלא בירידתו למצרים נתגלה אליו ה' במראות הלילה, ואמר לו (מג-ג) אל תירא מרדה מצרימה, כי לגוי גדול אשימך שם, אנכי ארד עמך מצרימה, ואנכי אעלך גם עלה. וברש"י הבטיחו להיות נקבר בארץ ע"כ. ואם כן לא ירד יעקב לגור על זמן קצר, שהרי אמר לו שלא יירא מיירידתו, כי לגוי גדול אשימך שם, ועל כרחק שישתקע שם. ולא הבטיחו ה' שירד עמו ויעלה עמו, אלא אנכי אעלך, אתה לא תעלה רק אני מבטיחך להיות נקבר בארץ, ואיך אמרו שלא ירד יעקב להשתקע שם.

אך הכוונה, כי בודאי השיג יעקב שכעת מתחלת גלות מצרים, מה שנאמר לאברהם כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם, אמנם בדרך כלל מי שהולך לדור במדינה אחרת, במשך הימים הוא מתרגל לדרכיה ונימוסיה, ועושה לו חברותא עם שכניו ויושביה, וזה מביא אתו אשר ויתערבו בגויים וילמדו מעשיהם. אבל לא כן היו בני ישראל, ויהי שם לגוי, מלמד שהיו ישראל מצויינים שם, שלא שינו שמם לשנום ומלבושם, אשר זהו מחיצה עצומה המפרדת בין ישראל ליושביה, שהם נפרדים ושונים, אין קשר יחד בדיבורם, שלא מדבר כלשונו, והוא שונה במלבושיו, שזה בולט פירוד בינם לבין יושביה, ונשארים הם תמיד כגרים בארץ נכריה, ולכן ישראל במצרים לא התערבו עמהם, ולא היה אחד מהם פרוץ בערוה (ויק"ר לב-ה). וזהו שאמרו שלא ירד יעקב אבינו ובני ביתו להשתקע שם, שברבות הימים יסתדרו שם להיות כתושבים ביחד עם גויי הארץ, אלא לגור בארץ באנו, להיות כל הימים במצרים כמו גר בארץ נכריה.

ועל דרך זה היה במשה רבינו, אשר בן י"ב שנה נתלש מבית אביו (שמו"ר ה-ב) ע"ש. וישב יהודי בודד במדין כמעט שבעים שנה, שבעמדו לפני פרעה היה שמונים שנה (ז-י), ואיך עמד בקדושתו במשך כל הימים הללו, הוא ובניו אחריו, בין יושבי מדין עובדי עבודה זרה. אך משה רבינו

הלך בדרכי השבטים שירדו למצרים, שלא ירדו להשתקע, שבמשך הימים יהיו שוים עם יושביה, אלא לגור בארץ באנו, כל ימי חיינו נהיה ניכרים כגרים, ויהיה להם מסך המבדיל בשמם ולשונם ומלבושם, ובוזה יוכל להחזיק מעמד גם יהודי בודד במדין.

ועל זה נתן שבח והודאה לה' בבנו הראשון שנולד לו, וקראו גרשום, כי גר הייתי בארץ נכריה, שנתן לי ה' הכח והאומץ להיות כאן כגר כל ימי חיי. ודבר זה היה חביב מאד למשה יותר מכל, ועל זה נתן עיקר ההודאה לה' בבנו הראשון. והגם כי הצילו מחרב פרעה עוד קודם זה, מכל מקום אם לא היה זוכר להיות מובדל מיושבי מדין כגר, והיה מתערב עמהם יחד, אז לא היה שום חשיבות לחייו, ולא עוד אלא שהיה יותר נחא ליה אם לא היה מצילו מחרב פרעה, ממה שישאר חי ומסתובב בעולם כגויי הארץ. ורק אחר שנתן הודאה על יהדותו שנשאר חי עם קונו, כי גר הייתי בארץ נכריה, אז יוכל ליתן גם הודאה על מה שהצילו מחרב פרעה.

*

עוד כוונה אחרת היה לו למשה בקריאת שם בנו גרשום, דאיתא במכילתא (שם), בשעה שאמר משה ליתרו תנה לי את צפורה בתך לאשה, אמר לו יתרו קבל עליך דבר אחד שאני אומר לך ואני נותנה לך לאשה. אמר לו מהו, אמר לו, בן שיהיה לך תחלה יהיה לעבודה זרה, ומכאן ואילך לשם שמים, וקיבל עליו ע"כ. וכתוב בחתם סופר (הוצאת דעת סופר מז). דלכך כתיב גם באליעזר ושם 'האחד', כי אף על פי שאינו ראשון בתולדה, מכל מקום הוא ראשון לשם ה' ולמשה רבינו ע"כ.

ולכן כיון שחשש משה שיתכן שיהיה בנו זה, עובד עבודה זרה, על כן קרא אותו גרשום, ויש בזה תרי טעמי. חדא, כמו שכתוב בבעל הטורים, שהודיע בזה לכל כי אנוס הוא על הדבר, 'כי אמר' כלומר אמר, נגלה לכל כי אנוס היה על תנאי הוזה, כי גר היה והוצרך לעשות מאמר יתרו ע"כ. שנית, שרצה לעורר את בנו, שיזכור תמיד בכל מקום שהוא, ששורשו הוא יהודי מזרע אברהם יצחק ויעקב, ובכל מקום שיהא נמצא בעולם, יזכור 'גר-שם', שהוא כגר שם, ואין מקומו בין גויי הארץ, אלא לחזור לשורשו להיות בין היהודים. ובהיות שלא רצה לגלות טעם זה, שלא יכעוס עליו יתרו, על כן 'כי אמר', האמירה לכל היה טעם אחר,

והנה יש בפרשה זו מוסר השכל נורא על כח ענין הדיבור שיש בהאדם, דאיתא בגמרא (בבא בתרא קט:): אשר יהונתן בנו של גרשום, נעשה ברבות הימים כהן לעבודה זרה, עד שמינהו דוד המלך על האוצרות וכו', ושב לא-ל בכל לבו ע"כ. וכתוב בבעל הטורים (יח-ג) דכיון שהסכים משה על התנאי שבנו הראשון יהא עובד עבודה זרה, על כן יצא ממנו יהונתן שנעשה כומר לפסל מיכה ע"כ.

וענינו הוא, דאיתא בגמרא (מועד קטן יח.) פנחס אחוה דמר שמואל איתרע ביה מילתא [אבילות בפנחס אחוה דשמואל שמת בנו], עייל שמואל למשאל טעמא מיניה [על לגביה לדבר על לבו], חזינהו לטופריה [צפרנים] דהיו נפישין, אמר ליה אמאי לא שקלית להו. אמר ליה אילו בדידיה הוה [כלומר אילו היית אבל], מי הוה מזלזל ביה כולי האי [באבילות דשקלית לטופרך]. הואי כשגגה שיוצא מלפני השליט (קהלת יח.) [שגזר השליט גזירה על האדם שלא בכוונה להרגו או לחבשו והלכו וחבשוהו], ואיתרע ביה מילתא [אבילות] בשמואל. עייל פנחס אחוה למישאל טעמא מיניה, שקלינהו לטופריה חבטינהו באפיה [זרקניהו באפיה מרוב כעס, והדר שמואל ומכניש להו דזורקן נקרא רשע]. אמר ליה לית לך ברית כרותה לשפתים, דאמר רבי יוחנן מנין שברית כרותה לשפתים, שנאמר (בראשית כב-ה) ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה ונשתחווה ונשובה אליכם, ואסתייעא מילתא והדרו תרווייהו ע"כ. הרי לנו גודל כח הדיבור, שצריכין להשמר מאד מלומר דברים לא טובים, או מאורע רע. כי ברית כרותה לשפתים שיארעו הדברים שהוציא על פיו. ונכלל בזה להזהר מלהוציא מפיו על בנו תואר רשע או שגף וכו', כי יש ברית כרותה לשפתים.

ולעומת זה נבין גודל החשיבות שישראל מברכים זה לזה בכל זמן של שמחה, ברכה על הזיווג שיעלה יפה, ברכה על ילד הנולד למזל טוב וכו', דאם ברית כרותה לרעה, על אחת כמה וכמה במדה טובה, שמרובה ממדת פורעניות אחת על חמש מאות (סוטה יא.), שבודאי ברית כרותה להתקיים מה שמוציאין בפה.

שקרא אותו גרשום, כי גר הייתי בארץ נכריה, להזכיר שמושה עצמו היה גר כאן, אבל טעמו האמיתי שגנוז בה, היה שבנו יזכור בכל מקום שיהיה, כי הוא גר-שם, וכאשר יעלה בידו יחזור לשורשו.

ויתכן לומר שהתנאי של יתרו שיהיה בן הראשון לעבודה זרה, אין הכוונה לכופו לזה, שהרי אי אפשר לכופ דעתו על חבירו, אלא ביקש ממנו שמושה לא יחנכו לשם שמים, וישאיר אותו על בחירתו לבחור מדה שרוצה, ואם יבחור בעבודה זרה לא ימנע זאת ממנו. ומשה רבינו הסכים על ידו, כי היה ברור למשה שבן שיתחנך אצלו בביתו, אשר אמונת אלוקיו בוער בקרבו, לא יעזוב דרכי אבותיו, וגם באין אומר ואין דברים, הוא מעצמו יבחר לדבק עצמו בה', ולא יסור לבבו אחר עבודה זרה.

*

וראיתי מובא מספר שמע שלמה להגר"ש אלגאזי ז"ל (פ' שמות) על הפסוק (ב-כא) ויואל משה לשבת את האיש וגו', דרבים מקשים היאומן כי יסופר שמושה רבינו ע"ה נתפייס לתת הבן הראשון לעבודה זרה. ומה גם שאמרו חז"ל (שמו"ר א-לב) על הפסוק (ב-יז) ויבואו הרועים ויגרשום, לפי שיתרו כפר בעבודה זרה. וכתב דאפשר לקרב הדבר קצת עם מה שאמרו חז"ל (כתובות קי:) כל הדר בחוץ לארץ כאילו עובד עבודה זרה, וכן בדוד הוא אומר (שמואל א כו-ט) כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים. והנה יתרו פחד פן לאורך ימים יקח משה את בתו ובניו ויוליכם, כמו שעשה יעקב, לכך השביעו שהבן הראשון הנולד לו, אף שילך הוא וביתו, אותו הבן יניחנו אצלו, כדי שבוזה יתנחם עמו כאילו רואה את אמו. וזהו לעבודה זרה שכתב, כי בהיותו נשאר בחוץ לארץ הוה כאילו עובד עבודה זרה, ופחד יתרו שכיון שמושה רבינו ע"ה דעתו ללכת לארץ ישראל, אולי יוליך לבנו, ולא יהיה ליתרו שום דבר מבתו שישב אצלו לזכרון עכ"ל. ולכן בהיות שחשש משה, שכאשר יצאו ישראל מהגלות ויכנסו לארץ ישראל, ישאר גרשום לבדו בחוץ לארץ, אצל יתרו חותנו, על כן קרא שמו גרשום, לזכור תמיד כי הוא רק גר שם, אבל עיקר ישיבתו הוא בין ישראל בארץ הקדושה.

הגליון הזה נתנדב על ידי

מיה"ר ר' יוסף באדאנסקי הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו באירוס בני למזל טוב	מיה"ר ר' שמעון ראטענבערג הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו באירוס בני למזל טוב	מיה"ר ר' מנחם בויער הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו באירוס בתו למזל טוב	מיה"ר ר' נחמן רייך הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו באירוס בני למזל טוב	מיה"ר ר' יעקב רובין הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו באירוס בני למזל טוב
--	--	---	--	---